

Südabə HƏSƏNOVA

*AMEA Folklor İnstitutunun Türk
xalqlarının folkloru şöbəsinin elmi işçisi
e-mail: sudabe_hesenova@mail.ru*

HAVUŞ TOY ADƏTLƏRİ

Xülasə

Məqalədə Havuş kəndinin toyları və bununla bağlı müxtəlif adətlərdən bəhs edilir. Elimizin gözəl adətlərindən biri də toydur. Toy həm əhd-peyman, murad, həm xoşbəxtlik rəmzi, valideynlərin illərcə gözlədiyi, həsrətində olduğu bir gün, həm yeni qohumların (qudaların) seçilməsi, həm də nəsil artırmaqla bağlı gözəl adət-ənənələrdən biridir. Nənələrimiz, babalarımızın verdiyi xeyir-dualar da bu yazıda öz əksini tapmışdır. Məqalədə həmçinin qız bəyənmədən tutmuş, elçilik, şirinlik (bəlgə, nişan, yaylıx vermə), xına, parça biçdi (parça pişdi), toy çörəyinin (əppəyinin) yapılması, bəyin oğurlanması, gəlin çıxartmaq, yol kəsmək və s. kimi adətlər işıqlandırılmışdır. Folklorun bütün nümunələri bu toy adətlərində icra olunur. Haxıştaların söylənməsi, xına gecəsi qadınların yorğan-döşəyə tikilməsi, gəlin çıxardılarkən söylənən xoş oxumalar, haxıştalar, xoş gəldinlər və s. Bugünkü toylarımızda qədim türkçülüyümüzü qoruyub saxlamaq, gələcək nəsillərə ərməğan, töhfə kimi çatdırmaq alqışa layıqdır.

Açar sözlər: toy, adət, folklor, xınayaxdı, haxışta, elçilik, mərasim

Sudaba HASANOVA

HAWUSH WEDDING CUSTOMS

Summary

This article talks about Havush village weddings and various related customs. Wedding is one of the beautiful traditions of our country. A wedding is both a promise, a wish, and a symbol of happiness, a day that parents have been waiting for and longing for for years, and it is one of the beautiful traditions related to the selection of new relatives (gudas) and raising a generation. The blessings given by our grandmothers and grandfathers are also reflected in this article. The article also contains topics such as not liking the girl, ambassadorship, sweetness (certificate, engagement, bow tie), henna, cloth mowed (cloth cooked), making wedding bread (eppeyi), stealing the groom, taking the bride away, blocking the road, etc. such customs are highlighted.

All examples of folklore are implemented in these wedding customs. Recitation of khakhishtas, sewing of women's blankets on the night of henna, pleasant readings, khakhishtas, welcome, etc.

In today's weddings, it is worthy of applause to preserve our ancient Turkishness and to pass it on to future generations as a gift and contribution.

Key words: wedding, tradition, folklore, henna, khakhishta, embassy, ceremony

Сүдаба ГАСАНОВА

СВАДЕБНЫЕ РИТУАЛЫ АВУША

Резюме

В этой статье рассказывается о свадьбах и различных связанных с ними обычаях в селе Авуш. Свадьба - одна из красивых традиций тюркских народов. Свадьба - это обет, желание, символ счастья, этот день которого родители ждали и тосковали годами, и это одна из прекрасных традиций, связанных с выбором новых родственников (гуда) а также с прибавлением будущих поколений. В статье также отражены благословения данные нашими бабушками и дедушками молодожёнам. А также присутствуют такие темы как смотрины, сватовство, раздача сладостей, кольца, раскройка платья (парча бичти), обручение, хна, свадебный хлеб (эппэк) кража жениха, показ невесты, перекрытие дорог и т.д.

В этих свадебных обычаях воплощены все образцы фольклора. Пение песен (хахышта), женщин шьющей покрывало и матрасов в ночь хны, провожание невесты (гелин чыхартма) в дом мужа, приятное пение и танцы, приветствие и т.д.

Затронутая в статье тема и сделанные заключения еще раз ставят в разряд важных необходимость сохранения, обогащения и передачи будущим поколениям древних свадебных обычаев и традиций азербайджанских тюрков.

Ключевые слова: свадьба, ритуалы, фольклор, окрашивание хны, сватовство, церемония.

Xalqı xalq edən onun folklorudur. Bu mənada folklor xalqın qan yaddaşdır, deyənlər yanılırlar. Bütövlükdə, folkloru olmayan xalqın, keçmişindən danışmaq mümkün deyil. Odur ki, xalqın malik olduğu mədəni irsin, folklorun toplanması, sistemli şəkildə öyrənilməsi, nəşr olunması və gələcək nəsle çatdırılması mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra mədəniyyətin, eləcə də şifahi xalq yaradıcılığının milli maraqlar baxımından yenidən öyrənilməsi, keçmiş sovet ideologiyasına aid doqmalardan təmizlənməsi sahəsində ardıcıl tədbirlər görülmüşdür. Aparılan tədbirlərin mühüm bir istiqamətini də Azərbaycanın Naxçıvan Muxtar Respublikasında xalq yaradıcılığının öyrənilməsi və tədqiqi sahəsində görülən işlər təşkil etmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 2009-cu il fevralın 7-də imzaladığı “Naxçıvan Muxtar Respublikasında Xalq yaradıcılığı günlərinin keçirilməsi haqqında” Sərəncam xalqımızın tarixi keçmişinə göstərilən qayğının parlaq nümunəsidir. Həmin Sərəncamda şifahi yaradıcılığımıza

yüksək qiymət verilərək qeyd olunur ki, “xalqımızın yaradıcı düşüncəsinin məhsulu olan miflər, əfsanələr, nağıl və rəvayətlər, zərb-məsəllər, tapmacalar, meydan tamaşaları, xalq musiqi və rəqsləri nəsildən nəsilə, əsrdən əsrə Azərbaycan türklərinin ruhunu yaşadaraq zəmanəmizə qədər gətirib çıxartmışdır.”

Bu Sərəncamdan sonra muxtar respublikada xalq yaradıcılığının toplanması, sistemləşdirilməsi, öyrənilməsi və təbliğ olunması sahəsində ardıcıl tədbirlər görülmüş, “Naxçıvan Folkloru Atlası” işlənib hazırlanmış, “Naxçıvan Folkloru Antologiyası” hazırlanıb nəşr olunmuşdur.

AMEA-nın Folklor İnstitutu da Naxçıvan Muxtar Respublikasında aparılan elmi araşdırmalara öz töhfəsini verməyə çalışmış, birgə səylərlə şifahi xalq yaradıcılığını xeyli dərəcədə zənginləşdirən materiallar əldə olunmuşdur. İnstitutun əməkdaşları F.Qasımova və G.Canməmmədovanın iştirakı ilə 2012-ci ildə aparılan tədqiqatlar nəticəsində hazırlanan kitab Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi tərəfindən 2018-ci ildə nəfis tərtibatla Naxçıvanda (“Şərur folklor örnekləri”) nəşr olunmuşdur.

Naxçıvan folklorunun Azərbaycan, eləcə də ümumtürk folklorunda xüsusi yeri olmasına diqqəti çəkən akademik M.İmanov qeyd edir ki: “... zaman-zaman Naxçıvanda yaranan folklorun bir sıra özünəməxsus cəhətləri, başqa regionlarımızın folklorundan müəyyən qədər fərqlənən xüsusiyyətləri vardır... Musiqi, rəqs, tamaşa və söz ifadəliliyi baxımından yanaşsaq, yallıları, yallıbaşı nəğmələri, haxışları, gülümeyləri, “Xan bəzəmə” tipli meydan tamaşalarını Naxçıvan bölgəsinin səciyyəvi janrları kimi fərqləndirə bilərik.”

Qeyd olunanlar zəngin irsə söykənən Naxçıvan folkloru nümunələrinin toplanması və öyrənilməsi vacibliyinin hələ də aktual olduğunu göstərir.

Bütün bunları əsas götürərək Şərur rayonunun Havuş kəndinə aid folklor nümunələrini toplamaq qərarına gəldik. Bu kəndi seçməyimizin səbəbi budur ki, gediş-gəlişin çətinliyi ucbatından dəniz səviyyəsindən 2700-3000 metr yüksəklikdə yerləşən Havuş kəndində qorunub saxlanmış folklor nümunələri bu günədək öyrənilməmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının ən qədim folklor sərvətləri Şərur rayonunda daha çox diqqəti cəlb edir. Bu rayonun Havuş kəndi isə toxunulmamış xəzinədir, desək, yanılmarıq. Havuş kəndi Azərbaycan türklərinin şifahi yaradıcılığını əslinə uyğun formada qoruyub saxlayan unikal bir ərazidir. Bu kəndin bir çox adətləri var. Qorunan adət-ənənələr içində toy adətləri diqqəti xüsusilə cəlb edir.

Toy rəsmi nikah mərasimi olmaqla yanaşı bir-biri ilə əhd-peyman bağlayan insanların həyatında ən vacib məqam, təntənəli ənənələr sistemidir. Toy adətləri bir neçə mərhələdən ibarətdir. Qız bəyənmə, qızı yoxlamaq, elçilik, nişan dövrü-toydan öncə olan adətlər toy ilə yekunlaşır. Toydan sonrakı adətlər –duvaq, gəlingördü, əl öpmək, qonaq çağırmaq və s. ilə davam edir. Bir sözlə, Havuş kəndinin toy adətlərində Azərbaycan xalqına – qədim türkçülüyə məxsus olan bütün müsbət keyfiyyətlər, say-seçmə nümunələr öz əksini tapmışdır.

Qız bəyənmə. Oğul evləndirən ata-ana qız bəyənmə işinə başlayırlar. Aldıqları qız əsilli-nəsilli, soylu-köklü yerdən olmalıdır. Qız bəyəndikdən sonra onu yoxlamağa başlayırlar. Bulaq başında, hana (gəbə-kilim) toxuyarkən qızı yoxlayırlar. Fatma nənəm deyərdi ki, qızın sağlamlığını, gözünü-qulağını belə yoxlayardıq. Yaxamızdan iynəni çıxardıb deyərdik ki, ay bala, düymə qırılıb, al bunu tik və yaxud gözümə it dirsəyi çıxıb, nəsə düşüb tüpür, getsin. Qız yaxınlaşıb düyməni tikərkən, gözümüzə baxarkən ağzından qoxu gəlib-gəlmədiyini yoxlayar, gözünün görməyini, qulağının eşidib-eşitmədiyini öyrənər, bundan sonra bir qərar verərdik. Əgər ağzı iylənəndisə, demək, qız xəstədi, ondan sağlam uşaq gözləmək olmaz. Qız bütün yoxlanışdan keçirsə, qız evininin ağzı aranır. Bunun üçün oğlanın bacısı, xalası, bibisi gedər qız evinə fikir öyrənməyə. Və yaxud da al-dilinən başqa bir şeyi bəhanə edib gedərlər, evlərinin səliqə-səhmanına, davranışlarına baxmağa, qızın biş-düşünü, bacarığını yoxlamağa. Tam razılığa gələndən sonra qadınlar gedərlər. Razılaşarlar ki, bu məsələni qızın dədəsi, ağsaqqalı kim varsa, məsləhətləşsinlər, üç gündən sonra xəbərləşərlər. Vədə tamam olanda bir-iki qadın yenə gedər qız qapısına. Əgər razıdırlarsa, yenə vaxt ayrılır. Bir-iki günə oğlan evi böyükləri götürüb gedər qız evinə. Bu adətin də adı olar: *elçilik*. Elçiliyə gələnlər hal-əhvaldan sonra məqsədlərini bildirərlər. Atalar sözləri ilə deyərlər: “Qız əvi – naz əvi”, “Qız ağacı – qoz ağacı, hər gələn bir daş atar”, “Əl bizdən – ətək sizdən”, “Otax bizdən – çıraq sizdən”. “Allahın əmri ilə, peyğəmbərin diləyi ilə qızınızı oğlumuza istəyirik.” İndi sizin son sözünüzü eşidək. Adətdəndir ki, qız evi elçiləri qaytarar, təkrar gedərlər. Sonda “hə” alınar, şirinliyin vaxtı təyin olar. *Şirinlik* deyilən mərasimin xərci Havuşda *xərci-xörəy* adlanır. Bu xərci oğlan evi çəkir. Aparacağı adamın sayına görə xərcini verir. Soğan aparmaq olmaz (Soğan acılıq hesab edilir.). Qızın barmağının ölçüsünü götürüb başlayarlar hazırlığa. Qıza təpədən dırnağadək pal-paltar alınar, üzük, qızımızı yaylıq alınar. Kimlər şirinliyə gedəcəksə, çağırırlar. Qız evi də öz növbəsində hazırlığa başlayar. Ev-eşik təmizlənər, gəbə-kilim çırpılar, döşənər. Dəstərxanlar hazır qoyular. Yastıqlar-döşəkçələr əldə qoyular. Qab-qaşıq, stəkan, zir hazırlanar. Eyvanda xörək bişirmək üçün tabaq, ləyən, qazan hazırlanar. Xərci-xörəyi oğlan evi bir gün qabaqdan gətirib verər ki, qız evi biş-düşünü vaxtında eləsin. Şirinliyə ya dana, ya da ağ tüklü heyvan (qoç) gətirərlər. “Verdik bir dana, aldığımız bir sona” atalar sözü burdan qaynaqlanır. Gətirəcəkləri heyvanı yuyub-təmizləyərlər, boynuna qırmızı kəlağayı bağlayarlar. Bütün ərzaqları qablaşdırarlar. Yaxın olan cavan oğlanlar, qızlar “xərci-xörəyi” götürüb qız evinə gedərlər. Qız evi gələnləri hörmətlə qarşılayar. “Xərci-xörəyi” gətirənlərə nəmər verərlər, yola salarlar. Sabah nahara xonçalar bəzənər, hamı təzə pal-paltarını geyinib-keçinər, deyə-gülə gedərlər qız evinə. Yenə qız evi onları xoş qarşılayar, xonça gətirənlərə nəmər verib, xonçaları alırlar.

Qonaqları süfrə başına keçirərlər. Kişilər ayrı, qadınlar ayrı oturarlar. Qazana qız evi xələt verər, ağzı açılar, birinci yeməyi oğlana çəkərlər. Qız evi xonça tutar, yemək, şirniyyat, naz-neməti yığarlar məcməyiyyə, üstünə qırmızı yaylıq örtərlər,

iki cavan oğlanla nişanlı oğlana göndərirlər. Oğlan və yanındakı dostları xonça gətirənlərə nəmər verib yola salarlar.

Qız evində yemək-ichmək başlar. İkinci qab xörəyi qıza gətirərlər, anası-bacısı nəmər verər. Süfrələr yığışılıandan sonra xeyir-dua verərlər. Qızı qadın məclisində ortada yasdıq üstündə oturdarlar. Oğlan evi gətirdiyi xonçaları düzər qızın ətrafına. Qız nişan günü oğlan evinin aldığı qırmızı paltarı geyinməlidir. Qıza məxsus olan nişan xonçasını oğlanın bacısı, gəlinlər açar, üzüyü götürüb qızın barmağına salar və deyər: “Üzük dar gəlir.” Qız anası nəmər verər, “İnşallah dar gəlməz” deyər. Hamı xeyir-dua verər, üzük sol, adsız barmağa taxılar, başına qırmızı kəlağayı-yaylıq örtərlər. Hamı əl çalar. Xonçadan qızın başına şirniyyat səpilər, subay qızlar əl çalib oynayır, “haxışda” deyərlər. Üzüyün taxılması, yaylığın başa örtülməsi həm də *bəlgə* adlanır. Üzük, yaylıq, bəlgə, şirni xonçası düzülər. Süfrələrə iki rəngli şirin çay verilir. Hamı şirin çayı içər, nəmərini zirə qoyar, “Allah mübarək etsin!”, “Xeyirli olsun!” deyər. Qız evi xonçaları boşaldıb məcməyilərə xələt qoyub, verər oğlanın bacısına. Hamı şad-xürrəm dağılar öz evinə. Həmin gündən toya qədər qız-oğlan nişanlı qız, nişanlı oğlan adlanar. Şirinlikdə toyun vaxtı təyin edilir. Hərə başlar öz hazırlığına.

Ev bəzəmə. Toydan qabaq gəlinin cehizi yığılıb oğlan evinə göndərilər. Cehizin üstündə cavan oğlan və qızlar gedərlər gəlinə ayrılan evi bəzəyərlər. Oğlan anası ev bəzəyənlərə nəmər verər, yola salar.

Toy mərasimi. Qədim inanclara görə, qız anadan olanda üzünü çevirər yuxarı, Allaha tərəf və deyər: “Bura haradır? Mənim evim deyil.” Həmin gündən qıza anası cehiz yığar, ya da sandığında saxladığı öz cehizlərini qızına qoşar. Vaxtı gəldiyi qızı nişanladığı günün səhəri yığıdığı şeyləri tökər ortalığa, görək nəyi var, nəyi yox. Qohumları yığar başına yun yuyular, cırparlar. Yorğan-döşək, döşəkçələr salınar, qızın qaynana, qaynatasına iki böyük döşəkçə salınar, fərmaşdan, yükədən gəlib kilim ayırar. Havuş kəndində hər bir qadının sandığı olduğu kimi, toyu olan qıza da sandıq alınır. Sandığın içində əl-üz dəsmalları, qətfə, yorğan-döşək üzləri, tikmələr və s. qoyular. Oğlan evi üçün bir neçə corab, dəsmal, namaz qılmaq üçün bir neçə cənamaz, möhür, təsbeh qoyular. Bunlar oğlan evində sandıq açılanda oğlanın anasına verilir, o da məsləhət bildiyi ağsaqqala, ağbirçəyə pay verər.

Adətən, toyu payızda edərlər. El dağdan enəndən sonra toy danışığına gedərlər. Oğlan evi *başlıq* deyilən süd pulunu verər qız anasına, anasını da məclisə dəvət edərlər. Qız anası-atası xeyir-dua, halallıq verər. Toy adətən, cümə, cümə axşamına salınar. Danışiq kəsilər, hərə öz evində toya hazırlaşar.

Havuş kəndinin ötən əsrdə maraqlı bir toy adəti olmuşdur. Oğlan evi bir heybə qırmızı almanı verər bir cavan oğlana, deyər: “Filankəsləri toya çağıranda bir alma verərsən ev sahibinə. Kimlərsə toya çağırılsa, hərəsinə bir qırmızı alma verərdilər. Ev sahibləri də şirniyyatdan, əl altında olan yemək-ichməkdən verərlər ki, yorulubsan, dincini al. Ona qədər də xeyir-dua edərdilər. Toydan sonra qohum-qonşu arasında söz-söhbət düşəndə toyu edən ev deyərdi: “A bala, nə istəyirsən, dalınca qırmızı alma göndərmişəm?” Bu deyim də bu əhvalatdan yaranıb. İllər

keçdikcə kənddə bir adama xələt, pay-pülüş verərdilər ki, toya adam çağırınsın. Nəmər isə toya çağıran adama çatırdı. Müasir dövrdə toya dəvətnamə yazılar. Ancaq əvvəllər toya qədər bütün mərasimlərə dıl ilə deyilər, uşaq göndərərdilər. Havuşda toy üç gün çalınardı. Çörək yapmaq üçün iki qadın ayrılar, hər gün isti-isti təndirə çıppa-dəstəna yapılar. Hərəyə bir iş tapşırırlar. *Toy babası* təyin olunar, toyun məsuliyyəti bu adamın boynunda olardı.

Ev sahibinin istəyinə görə ya aşıqlar, ya da *combaxla* toy çalanlar dəvət olunar. Qara zurna, combaxla nağara. Kəsmət kəsilər, ev sahibi toya yığışan *haşşabaşı* (şabaş) çalğıçılara verər, ya da müəyyən qədər pulla razılaşırlar. Gündüzdən dana öldürülər, əti sərərlər, ya asarlar göydən, qanı-qoxusu çəkilmək üçün üstünə çuna sərərlər. Axşama *ciyə* *axşamı* olar, malın bütün iç-içəlatı bişirilər, samavar salınar, yeyib-içərlər, işlər bölünər. Səhər tezdən toy evi qaynayar. Hərə öz işində olar. Çalğıçılar gələr, bir *kəsmə* ilə bəyin ata-anasını mağara dəvət edərlər. Xələtləri verilər, birinci, oğlanı sadış-solduşu ilə oynamağa dəvət edərlər. Oğul anası abır-həya edər, yüngülvari əl qaldırar, sevincdən gözü dolar, qırağa çəkilər, cavanlar düşər ortaya oynayar, yallı gedərlər. Qoca nənələr əllərində dəsmal “Şah sevəni” oynayarlar. Cavanlar “Qazı-qazı” oynayarlar, böyük dəstə ilə yallı gedərlər. “İrəvanın dörd ayağı”, “Osmanlı”, “Tənzərə”, “Tello” oynayarlar. Kənddə belə bir adət vardır. Toy edən ev bir ili tamam olmamış təzə gəlinin və nişanlı qızın qapısına toy aparar, çalıb-oynayar, təzə gəlini, nişanlı qızı salarlar ortalığa, əlinə şabaş verərlər, ev sahibi də toyçulara xələt verər, qayıdarlar toy evinə. Qız evinə parça apararlar, həm də toya dəvət edərlər.

Parça biçdi. Qız evində parça xonçaları, çamadanlar açılar, oğlan bacısı qayçı ilə parçanın qırağını kəsəndə deyər: “Qayçı kəsmir.” Qız anası nəmər verər, oturanlar da kimin qolundan nə qopursa, nəmər verər. Parça ilə bərabər xınanı da apararlar. Qız evi xına xonçası tutub, axşam oğlan evinə gətirər. Qızın sağdış-soldışı xına xonçasını bəyin oturduğu otağa apararlar. Bəy sağdış-soldışı ilə barmaq-larını xınaya batırıb nəmər verər. Sonra oğlanı qız evi oynadar, başına şabaş tökər.

Xınayaxdı. Xına qız evində keçirilən mərasimdir. Əvvəlcədən kəndi xınaya çağırırlar. Qazanlar asılar, yemək verilər, xına isladarlar, hamı nəmər verər. Qız evinə çağırılanlar yaxşı hədiyyələr, xonçalar gətirərlər. Axşam qızın əl-ayağına xına qoyular. Kəndin belə bir adəti də var: xına gecəsi çalıb-oynayar, haxışda deyərlər. Kim yatarsa, onu yorğan-döşəyə tikərlər. Qız-gəlin iynə-sap əlində kimsə oturduğu yerdə mürgülüyərsə, iynə ilə bir neçə yerdən paltarını döşəyə tikərlər. Yatan adam tərپəşəndə işi başa düşür, hamı gülüşür.

Gəlin gətirmə. Toyun axırıncı günü axşamçağı oğlan evi hazırlayıb gəlin gətirməyə gedər. Qızın gəlinlik paltarını xonçaya qoyar, böyük təntənə ilə qız evinə gedərlər. Qız evində yenə xonçanı nəmər verib açarlar. Oğlan atası, ağsaqqallar qıza xeyir-dua vermək üçün içəri girərlər. Qızın qayını, ya bir ağsaqqal qızın belini bağlayar, xeyir-dua verər. Üç dəfə qırmızı yaylığı qızın başından salar, belinə çatanda bir tərəfini buraxar. Eyni vaxtda bu sözləri deyər:

Anam-bacım qız gəlin,
Əl-ayağı düz gəlin.
Yeddi oğul istəmə,
Bir dənəsi qız, gəlin.

İnanca görə, qızın belini bağlayanın düyün vurarsa, uğursuzluq olar. Ona görə də yaylığı bir dəfə yüngül şəkildə bağlayarlar. Xüsusi sancaqla bərkidərlər. Bel bağlama mərasimi başa çatır. Qız sahibi öyüd-nəsihət verər ki, getdiyini yer səninin evindir, oda-ocağa bağlı ol. Qaynana-qaynatana hörmət et, ərə sadıq ol. Oğullu-qızlı ol, ruzi-bərəkətin bol olsun, canın sağlam olsun. Deyərlər ki, “Gəlin havası” çalın, gəlin havası kimi tanınan “Vağzal” çalınar. Gəlini hər iki qolundan tutub evdən çıxardarlar. Qızın qardaşı qapını bağlayar, xələt istəyər. Buna *qapı kəsdi* deyirlər. Qapıda böyük məbləğ verərlər. Adət belədir. Oğlanın atası nəmər verər, qapını açarlar. Gəlini çıxardarlar. Qız evi gəlinin arxası ilə su atar, daş atar (Qız getdiyi yerdə daş kimi möhkəm olsun, qalsın deyər).

Qız evindən oğlan evinə kimi bir neçə dəfə gəlinin qabağını kəsərlər. Bu adət *yol kəsdi* adlanır. Çatı və ya ip ilə yolu bağlayarlar, nəmər veriləndən sonra yolu açarlar. Gəlin yola düşəndə gəlin karvanından bir nəfər ayrılır, qabağa düşər ki, oğlan evinə tez çatsın, muştuluq versin. Bu adətin adı *papaq aparmaq* adlanır. Qabaqda gedən oğul anasından “Muştuluğumu verin, gəlininiz gəlir” deyib nəmər alar. Gəlin gələncə qədər bəy sağdışı-soldışı ilə uca bir yerə – damın üstünə çıxar, gəlini gözləyər. Gəlin sağdışı-soldışı ilə oğlan evinə qədəm qoyar, sağdışı-soldışı əlində ayna, lampa tutar. Bu da *bəxt aynası* adlanır. Lampa isə odun-ocağın bolluğu, ağ günün simvoludur. Gəlinin ayağı altında qoç qurban kəsərlər. Qurbanın qanından gəlinin alnına, boynunun dalına vururlar ki, bu da uğur əlamətidir. Pis gözlərdən qorunmaq üçün üzərlik yandırarlar. Gəlini qapının ağzına gətirərlər. Bəy qırmızı alma atar, bunun adı *bəy alması*dır. Tez qaynata başından papağı götürüb qorumaq üçün gəlinin başına qoyar. Bəy almanı atar, yanındakılar şirniyyat atarlar. Sonra gəlinin ayağı altına üzü üstə qab qoyular. Gəlin ayağı ilə qabı sındırır. Bundan sonra gəlini evə keçirdərlər. Bütün bunlar “Vağzal”ın müşayiəti ilə icra olunur. Gəlini əvvəldən hazırlanmış yerdə oturdarlar. Gəlin oturmaz, xələtini istəyər. Bəyin ata-anası nəmər verər, gəlin oturur, bunun adı *dizdayağı* adlanır. Sonra gəlinin qucağına oğlan uşağı qoyarlar, həmin uşağa nəmər verilir. Bu adətin mənası birinci övladın oğlan olmasını arzulamaqdır.

Gəlin gələncə qədər *kəbin aş*ı deyilən plov süzülər, toy evinin qonaqları bu aşdan yeyər, alqış edərlər. Üç gündən sonra qız evi görüşə gələr, bu mərasimin adı *duvaq*, *duvaqqappa*, *gəlin gördü*, *gəlin görüşü* adlanır. Havuş kəndində bu ifadələrin hamısı işlənir. Qız evi böyük qazanla aş süzüb gətirər. Qızın qalan şeylərini də götürüb qadınlarla gələrlər oğlan evinə. Gələnlər nəmərə gələr. Yeyib-içəndən sonra qızın xırda cehizləri göstərilər. Sonradan canamaz, corab, dəsmal, iki böyük döşəkçə oğlan anasına verilir. Döşəkçələr qaynata-qaynanaya çatır, qalanı böyüklərə paylanar. Yeməkdən sonra gəlini üzü örpəkli gətirib məclisdə oturdarlar.

Orada bir oğlan uşağı gəlinin üzündəki örpəyi götürər, ona da xələt verərlər. Bunun adı *üzə çıxma, duvaqqappa* adlanır.

Yeddi günlükdə qaynana bəylə gəlini götürüb gəlinin dədəsi evinə gedər. Bu mərasim adı *əl öpmək*dir. Bəy, gəlin qız anasının əlindən, böyüklər də onların alından öpər. On-on beş gün ərzində qız evi bəy, gəlini ailəlikcə qonaq çağırır. Bunun adı *ayaq açdı* adlanır. Bəy-gəlinə, qudalara xələt qoyarlar. Sonra oğlan evi qız evini qonaq çağırır, xələt-baratla yola salar. Bir il müddətində gəlin-təzə gəlin adlanır. İldən sonra o, *əkə gəlin, köhnə gəlin* adlanır.

Uşaq olanda yenə qonaqlıq olar. *İlk nəvə* deyilən mərasim keçirilər. Bir il müddətində gəlinin atası evi hər bayramda xonça tutar, bayramlaşmağa gələr.

Havuş toy adətləri, göründüyü kimi, Azərbaycan toy adətlərinin mühüm tərkib hissəsi olub, milli dəyərlərimizin yaşadıldığı ünvanlardandır. Ölkəmizdə yüzlərlə, minlərlə belə ünvanlar, o ünvanlarda da zəngin adətlərimiz var. Amma adətlərimiz yaşadılırmı? Dünyanın sürətlə qloballaşdığı dövrdə milli adətlərimizə qayıtmaq, onları saf-çürük etmək və yaşatmaq borcumuzdur.

ƏDƏBİYYAT

1. “Naxçıvan Muxtar Respublikasında Xalq Yaradıcılığı günlərinin keçirilməsi haqqında” Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin Sərəncamı. 07 fevral 2009-cu il
2. Azərbaycan folkloru antologiyası. Bakı, “Səda”, 2000
3. Naxçıvan folkloru antologiyası. I cild. Naxçıvan, ”Əcəmi”, 2010
4. Şərur folklor örnəkləri. Naxçıvan, “Əcəmi”, 2018
5. Ə.Vəliyev. Naxçıvanda toy mərasimləri: adətlər və ənənələr. “Naxçıvan xəbərləri”, 28.01.2020
6. Uğur. Naxçıvan toy adətləri. “Xalq cəbhəsi”, 04.04.2012

Redaksiyaya daxilolma tarixi: İlkin variant 01.04.2023

Son variant 12.04.2023